

Ευρώπη: επανίδρυση ή χάος

Του Μισέλ Ισόν

Ο Μισέλ Ισόν είναι οικονομολόγος και ακτιβιστής. Εργάζεται στο γαλλικό Ινστιτούτο Οικονομικών και Κοινωνικών Ερευνών. Συμμετέχει στο επιστημονικό συμβούλιο του ΑΤΤΑΚ. Το άρθρο γράφτηκε ειδικά για το Εντός εποχής.

Η ελληνική κρίση αποκαλύπτει με τρομερό τρόπο τις αντιφάσεις της ευρωπαϊκής οικοδόμησης. Ένα κοινό νόμισμα θα προϋπέθετε ένα αναπτυγμένο βαθμό ομοιογένειας μεταξύ των εμπλεκόμενων χωρών ή την εφαρμογή πολιτικών και θεσμών κατάλληλων να επιτύχουν μια τέτοια ομοιογένεια. Ωστόσο, καμία από αυτές τις δύο προϋποθέσεις δεν έχει εκπληρωθεί. Τη στιγμή της δημιουργίας του ευρώ, οι χώρες είχαν διαφορετικά μοντέλα ανάπτυξης: σε μερικές χώρες η κινητήρια δύναμη της ανάπτυξης ήταν η εσωτερική αγορά, ενώ σε άλλες προερχόταν κατά κύριο λόγο από τις εξαγωγές. Ορισμένες χώρες βρίσκονταν σε μια λογική κάλυψης του αναπτυξιακού χάσματος, με συνέπεια ένα ποσοστό πληθωρισμού a priori πιο υψηλό.

Το αποτέλεσμα αυτής της μορφολογίας εμφανίστηκε πριν ακόμα από την κρίση, με τη μορφή μιας αυξανόμενης απόκλισης των ποσοστών ανάπτυξης, σε αντίθεση με την πεποίθηση ότι η υπαγωγή σε μια ενιαία αγορά (εξοπλισμένη με κοινό νόμισμα) θα αποτελούσε από μόνη της παράγοντα σύγκλισης. Μεταξύ 1992 και 2006 η ανάπτυξη ήταν κατά μέσο όρο 3,1% το χρόνο στις χώρες «που κέρδιζαν» (Ισπανία, Φινλανδία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Λουξεμβούργο, Μεγάλη Βρετανία, Σουηδία), δηλαδή όσο και στις ΗΠΑ (3,2%). Αντιθέτως, δεν ήταν παρά 1,6% στις χώρες «που έχαναν» (Γερμανία, Αυστρία, Βέλγιο, Δανία, Γαλλία, Ιταλία, Ολλανδία, Πορτογαλία).

Η διαδικασία σύγκλισης θα μπορούσε να έχει υποστηριχτεί από μια πολιτική εναρμόνισης των φορολογικών και κοινωνικών συνθηκών της οικονομικής δραστηριότητας, καθώς και με την ενεργοποίηση των κατάλληλων εργαλείων, για παράδειγμα ένα ευρωπαϊκό προϋπολογισμό που θα χρηματοδοτούσε τις κατάλληλες μεταφορές πόρων που είναι αναγκαίες για μια τέτοια εναρμόνιση. Αλλά η επιλογή ενός νεοφιλελεύθερου τρόπου οικοδόμησης που ευνοούσε τον «ελεύθερο και ανεμπόδιο» ανταγωνισμό απέκλειε εξ αρχής αυτόν τον προσανατολισμό.

Για την επιλογή του ενιαίου νομίσματος δεν αποτέλεσαν αιτία τα υποτιθέμενα πλεονεκτήματα του. Η σταθεροποίηση των συναλλαγματικών ισοτιμιών θα μπορούσε να επιτευχθεί με λιγότερο αυστηρούς μηχανισμούς που θα επέτρεπαν περιοδικές αναπροσαρμογές. Το ευρώ κατά κύριο λόγο χρησίμευσε για να επιβάλει τη μισθολογική πειθαρχία: μιας και ήταν στο εξής αδύνατο να γίνει παιχνίδι με τη συναλλαγματική ισοτιμία, ο μισθός γινόταν η μόνη μεταβλητή για προσαρμογές.

Αλλά κάτι τέτοιο δεν προσέφερε λύση για την απόκλιση των εθνικών οικονομικών πορειών. Δύο μέθοδοι επέτρεψαν τη διαχείριση αυτών των εντάσεων μέχρι την κρίση. Η πρώτη ήταν για κάποιες χώρες το να προχωρήσουν σε μια πρόωγη υποτίμηση που τους επέτρεπε να μπουν στο ευρώ με μια συναλλαγματική ισοτιμία η οποία διασφάλιζε ένα είδος αποθέματος ανταγωνιστικότητας. Ήταν κατά κύριο λόγο ο δρόμος της Ισπανίας και της Ιταλίας στο πρώτο μισό της δεκαετίας του '90. Αντιθέτως, άλλες χώρες, όπως η Γαλλία (κι ακόμα σε ένα ορισμένο βαθμό η Γερμανία) μπήκαν στο ευρώ με δυσμενή συναλλαγματική ισοτιμία σε ό,τι αφορά την ανταγωνιστικότητα.

Ο δεύτερος παράγοντας ελαστικότητας ανταποκρίνεται στο μόνο πλεονέκτημα του ευρώ: το εξωτερικό έλλειμμα μιας χώρας δεν βαραίνει στο νόμισμα της αφού αυτό δεν υπάρχει πλέον. Συνολικά, οι εξωτερικές συναλλαγές της ευρωζώνης είναι σχεδόν ισορροπημένες, και το πρόβλημα του ευρώ στην τελευταία περίοδο συνίστατο περισσότερο το ότι ήταν πολύ ισχυρό σε σχέση με το δολάριο. Αυτή η προστασία που έφερε το ευρώ επέτρεψε σε έναν ορισμένο αριθμό χωρών να

πετύχουν υψηλή ανάπτυξη στη βάση του αυξανόμενου εξωτερικού ελλείμματος. Το ενιαίο νόμισμα εγγυόταν εξάλλου μια σχετική ομοιογένεια στα επιτόκια, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορούσε τη χρηματοδότηση του δημόσιου χρέους.

Αλλά αυτή η μορφολογία δεν μπορεί πια να υποστηριχτεί. Η κρίση επιτάχυνε βίαια τις διαδικασίες της χρηματιστικής κερδοσκοπίας κι έφερε στο φως της ημέρας τις εσωτερικές εντάσεις της νεοφιλελεύθερης Ευρώπης. Ωστόσο, η πόλωση της ευρωζώνης σε δύο ομάδες προϋπήρχε της κρίσης: από τη μια μεριά, η Γερμανία, η Ολλανδία και η Αυστρία επωφελούνταν από σημαντικά εμπορικά πλεονάσματα και τα δημόσια ελλείμματα τους παρέμεναν περιορισμένα. Από την άλλη, βρίσκαμε τα διάσημα «PIGS» (Πορτογαλία, Ιρλανδία, Ελλάδα, Ισπανία) σε μια αντίστροφη κατάσταση: μεγάλα εμπορικά ελλείμματα και δημόσια ελλείμματα ήδη πάνω από το μέσο όρο. Το Βέλγιο, η Γαλλία, η Ιταλία και η Φινλανδία κατείχαν μια ενδιάμεση θέση.

Με την κρίση η πόλωση οξύνθηκε: τα δημόσια ελλείμματα αυξήθηκαν παντού, αλλά πολύ λιγότερο στην πρώτη ομάδα χωρών (Γερμανία, Ολλανδία, Αυστρία) που διατηρούν εμπορικά πλεονάσματα. Σε όλες τις άλλες χώρες, η κατάσταση χειροτέρευσε με την έκρηξη των δημόσιων ελλειμμάτων και μια αυξανόμενη ανισορροπία στο εμπορικό ισοζύγιο.

Σήμερα η Γερμανία θέλει να επιβάλει την ωμή λογική του ευρώ γιατί όλα τα μέσα που επέτρεπαν να την παράκαμψη της έχουν πλέον εξαντληθεί. Οι χώρες που έχουν επηρεαστεί πιο πολύ από την κρίση πρέπει να εφαρμόσουν προγράμματα προσαρμογής. Η υποταγή των ευρωπαϊκών Αρχών στις χρηματιστικές αγορές είναι ολική και η Ελλάδα αποτελεί εργαστήριο πολιτικών λιτότητας που οι κυβερνήσεις θα εφαρμόσουν παντού στην Ευρώπη.

Αυτή η πολιτική είναι αυτοκτονική και μπορεί να οδηγήσει σε νέα ύφεση. Τα προγράμματα προσαρμογής θα διαλύσουν την εσωτερική ζήτηση και η Γερμανία δεν θα μπορέσει να αναπληρώσει τις αγορές που χάνει στην Ευρώπη από μια επιπρόσθετη άνοδο των εξαγωγών στον υπόλοιπο κόσμο. Υπάρχει κίνδυνος η κατάσταση να οδηγήσει ορισμένες χώρες ορισμένες χώρες να βγουν από το ευρώ για να ξαναβρούν ένα περιθώριο ελιγμών παίζοντας με τη συναλλαγματική ισοτιμία. Όμως πρόκειται για λύση απελπισίας η οποία ρισκάρει το άνοιγμα μιας υφειακής σπείρας και την πυροδότηση της κερδοσκοπίας την οποία κανείς δεν προσπαθεί να θέσει σε πλαίσιο.

Υπάρχουν, παρ' όλα αυτά, εναλλακτικές λύσεις που λαμβάνουν υπ' όψη τις δομικές ασυμμετρίες μεταξύ των εθνικών οικονομιών και προϋποθέτουν μια επανίδρυση των ίδιων των αρχών της ευρωπαϊκής οικοδόμησης.

▶ Η χρηματιστική κερδοσκοπία πρέπει (και μπορεί) να αποθαρρυνθεί αμέσως με την επιβολή φόρου στις χρηματιστικές συναλλαγές. Αλλά πρέπει να πάμε μέχρι του να τεθεί εκτός νόμου, πχ απαγορεύοντας την αγορά των CDS (*Credit Default Swaps-ασφαλίσεων ρίσκου*) όπου εκτυλίσσεται η κερδοσκοπία με τους τίτλους του δημόσιου, καθώς και κάθε μορφή «σορταρίσματος» (ΣΤΜ υποτιμητική κερδοσκοπία μέσω της πώλησης τίτλων τους οποίους ο πωλητής δεν έχει στην κατοχή του και τους οποίους αγοράζει αργότερα σε πιο χαμηλή τιμή απ' αυτήν που πούλησε).

▶ Τα κράτη δεν πρέπει να χρηματοδοτούν το χρέος τους από τις χρηματιστικές αγορές αλλά από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, με την υποχρέωση για τις τράπεζες να κατέχουν ένα μίνιμουμ ποσό σε τίτλους δημόσιου χρέους, με ίσο επιτόκιο με αυτό της αναχρηματοδότησης από την οποία επωφελούνται.

▶ Η αρχή της εναρμόνισης πρέπει αντικαταστήσει αυτήν του ανταγωνισμού με τη δημιουργία εντός ταμείου ευρωπαϊκής εναρμόνισης που θα χρηματοδοτείται από την ενοποιημένη φορολόγηση του κεφαλαίου. Σκοπός του θα είναι να πραγματοποιήσει τη σύγκλιση προς τα πάνω των κοινωνικών δικαιωμάτων στην Ευρώπη.

► Μια πραγματική έξοδος από την κρίση προϋποθέτει την επιστροφή στην πλήρη απασχόληση και περνάει από την άμεση δημιουργία κοινωνικά και οικολογικά χρήσιμων θέσεων απασχόλησης, καθώς και από τη μείωση του χρόνου εργασίας. Σε αυτά τα δύο σημεία, η Ευρώπη μπορεί να γίνει η κινητήρια δύναμη αρχίζοντας προγράμματα συντονισμένων επενδύσεων και θεσπίζοντας κοινούς κοινωνικούς κανονισμούς.

Όλα αυτά είναι εφικτά και λογικά, αλλά τελείως αντίθετα με τη Συνθήκη της Λισαβόνας και την καπιταλιστική λογική που έχει σκληρύνει περισσότερο από την κρίση. Οι αντιδράσεις στην ελληνική κρίση αποδεικνύουν την ανικανότητα των αστικών κυβερνήσεων να χαράξουν πολιτικές συνεργασίας, και αυτή η τύφλωση οδηγεί κατ' ευθείαν στο χάος. Σε αυτές τις συνθήκες η μόνη ρεαλιστική στρατηγική υπόθεση είναι αυτή της αντίστασης στα προγράμματα λιτότητας και των λαϊκών εκρήξεων που θα μπορούσαν να κάνουν να αναδυθεί η ύπαρξη μιας αλληλέγγυας Ευρώπης.

Μετάφραση: Γιάννης Αλμπάνης